

ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КВАЛІМЕТРІЇ У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Кухта М., Рацюк О.,
м.Ужгород

Постановка проблеми. Оцінка діяльності вчителя – одна з актуальних проблем як класичної, так і сучасної педагогіки. У науковій літературі не існує чіткого розмежування між рядом понять, які, практично, передбачають чи навіть уміщують оцінку діяльності педагога. До таких понять можна віднести і вивчення досвіду творчо працюючого вчителя, і атестацію, і кваліфікацію, і діагностику, і, насамкінець, кваліметрію. Зрештою, в реальних умовах педагогічного процесу їх неможливо розмежувати, однак варто уточнити суть зазначених понять і явищ, які ними позначаються з тим, щоб майбутній учитель міг усвідомлено сприйняти те, за якими параметрами оцінюватиметься його професійна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прямо чи опосередковано проблема педагогічної кваліметрії розкривається у працях І.Зязюна [1], М.Кочетова [3], І.Підласого [4], Г.Сагач [1], В.Сімонова [5] та ін. У нашій публікації спираємося на погляди І.Підласого, який, на нашу думку, найбільш чітко розмежував суть тих наукових понять, які нас цікавлять у межах визначеної проблеми.

Мета публікації. Мета нашої публікації полягає в аргументації усвідомленого ставлення до педагогічної кваліметрії майбутніми вчителями у період навчання у вищому закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Про педагогічну кваліметрію у вітчизняній педагогіці заговорили на початку 70-х років минулого століття. У дослівному перекладі від латинського слова *qualis* може вживатися як оцінка якості чого-небудь. За І.Підласим, термін «кваліметрія» означає напрям педагогічних досліджень, основним змістом якого є вимірювання та оцінка педагогічних параметрів та характеристик [4, с.273]. Однак у своєму основному значенні поняття кваліметрії вживається вкрай рідко. Більш розповсюдженим є аналогічне поняття, яке утворилося з двох розрізнених частин – української «кваліфікація» та латинської «*metros*» (вимірювання) і яким позначається напрям педагогічних досліджень, спрямований на діагностику специфічних професійних якостей учителя [4, с.273]. Сукупність цих якостей і складає професійний рівень діяльності вчителя, або, за І.Зязюном, визначає його педагогічну майстерність [1]. Методика оцінки зазначеного рівня отримала назву педагогічної атестації.

В українському педагогічному словнику С.Гончаренка

подаються наступні тлумачення:

1. «Атестація – визначення кваліфікації спеціаліста, рівня його професійно-технічних знань, практичного досвіду, необхідних для виконання конкретних службових обов'язків» [2, с.32].

2. «Кваліфікація – ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання ним певного виду роботи» [2, с.158].

Аналіз проблеми засвідчує, що питання, які сьогодні відносяться до сфери педагогічної кваліметрії, розв'язувалися постійно, але на якісному, неметричному рівні, без використання сучасних математичних (кількісних) методів. Застосування останніх передбачає вибір методів діагностики, відповідних критеріїв та рівнів, а також способів аналізу зібраних даних. Викликає зацікавлення зарубіжний досвід з цього питання. Наприклад, у США найбільш розповсюдженим методом вивчення діяльності вчителя є оцінна шкала або рейтинг. Студент-практикант під час відвідування уроків учителя-предметника заповнює один з різновидів оцінної шкали – оцінний лист, який призначений для вимірювання трьох компонентів праці вчителя: засобів навчання, керівництва класом, дисциплінованості. Подаємо фрагмент оцінного листа, зокрема розділ «Використання на уроці прикладів»: чи починав учитель з простих прикладів? Чи перейшов пізніше до складних? Чи були приклади зрозумілими для учнів? Чи відповідали приклади рівню знань та життєвому досвіду учнів? Чи перевіряв учитель засвоєння учнями основних ідей уроку? [6]. Як бачимо зі змісту листа, поставлені запитання носять конкретний характер, вимагають від студента детального аналізу і, відповідно, привчають до думки, що в педагогічній діяльності будь-яка деталь має змістове наповнення і не може ігноруватися. Отже, сам по собі оцінний лист стає для студента засобом навчання педагогічної майстерності.

У зарубіжній педагогіці найбільш значущими характеристиками педагогічної діяльності вважаються результати навчання учнів, якість виконання посадових обов'язків, кількість порушень трудової дисципліни і навіть кількість конфліктів з учнями, батьками, адміністрацією тощо. Вітчизняні дослідники кваліметричних проблем

виокремлюють, як нам видається, більш конкретні діагностичні параметри:

- якість знань учнів, рівень їх вихованості;
- запас фактичних знань з предмета;
- уміння користуватися знаннями (грамотно писати, розв'язувати задачі);
- розуміння суті процесів і явищ у природі й суспільстві;
- рівень самостійності учнів у засвоєнні знань;
- рівень практичної підготовки;
- активність вихованців у суспільно корисній трудовій діяльності, їх фізична й естетична культура [4, с.274].

Неважко помітити, що жоден із зазначених показників не торкається безпосередньо педагога, а тільки учнів. Це означає, що рівень професійності вчителя при такому підході вимірюється опосередковано. Такий підхід, як нам видається, міг би бути більш доказовим і переконливим за умови ретельного фіксування початкового рівня навченості і вихованості учнів. Однак діагностика початкового і прикінцевого рівнів у вітчизняних навчальних закладах поки що не проводиться, через що і показники педагогічної професійності не прив'язані до надійної основи.

Варто врахувати й те, що педагогічний процес двобічний, і результати навчання та виховання залежать не тільки від діяльності вчителя. За окремими оцінками, внесок педагога на прикінцевий результат не перевищує 15-48%. Цей показник, вочевидь, і не може бути вищим, оскільки навченість усього на половину залежить від педагога. Другу половину складають спадковий та інші чинники, що стосуються особистості учня.

Розуміючи ці суперечності, дослідники шукають способи прямих (безпосередніх) вимірів педагогічної професійності. Для цього, зокрема, збільшується кількість показників, щоб максимально всебічно охарактеризувати діяльність учителя. Додатково вивчаються:

- робота вчителя з підвищення своєї кваліфікації;
- якість проведення навчальних занять і позакласної роботи;
- емоційність і захоплюючий характер виховних справ;
- уміння здійснювати індивідуальний підхід;
- індивідуальна допомога сім'ям у вихованні перевихованні дітей [4, с.276].

У педагогічній кваліметрії широке застосування отримали тестові методики, з допомогою яких вимірюються професійні знання, розумові здібності та загальна культура вчителя. Варто особливо наголосити студентам – майбутнім учителям, що в багатьох зарубіжних країнах абітурієнти-педагоги проходять тестування на соціально-психологічну придатність до педагогічної діяльності. Пізніше, у період навчання у вищому закладі освіти студенти проходять кваліметричні дослідження з допомогою спеціальних тестів-модулів на визначення найбільш оптимальної для них вікової категорії учнів стосовно успішної педагогічної взаємодії. Педагогічна діяльність надзвичайно специфічна. Саме тому фахівці радять в оцінюванні професійного рівня враховувати особистісні якості педагога та його характерологічні риси: сумлінність, педагогічний талант, працьовитість, активність, шанобливе ставлення до колег і учнів, терплячість до сприймання критики, дисциплінованість. Постає закономірне запитання: як це виміряти? Об'єктивність оцінок досягається двома шляхами: там, де можливо, на основі документальних даних, а якість навчального процесу – експертним шляхом, проведенням контрольних зрізів знань, аналізом уроків і виховних справ [4]. Білоруський дослідник М.Кочетов на кшталт американських оцінних листів рекомендує проводити анкетування учнів, батьків, адміністрації навчального закладу, учителів на предмет оцінювання діяльності вчителя з виведенням

загальної рейтингової оцінки [3]. На сьогоднішній у цілому ряді країн застосовується методика визначення педагогічної кваліфікації, авторство на яку заявляють десятки фахівців, оскільки вона постійно добувається і удосконалюється. Показником кваліфікації виступає професійний індекс, що обчислюється за формулою:

$$I_p = \frac{T_k - T_p}{N}$$

де I_p – професійний індекс; T_k – результати тестування, проведеного в кінці періоду навчання; T_p – результати тестування, проведеного на початку періоду навчання; N – навченість учнів. Неважко заприпитати: чим більша різниця $T_k - T_p$, тим вищий досліджуваний індекс. Слабкою ланкою формули є показник навченості N . Адже будь-який вчитель добре знає, яке значення для результатів діяльності має контингент учнів. А навченість – це інтегрований показник, складовими якого виступають здібності учнів, темп навчальної діяльності та ще ряд зовнішніх і внутрішніх чинників. З формули видно: чим вищий цей показник, тим нижчий загальний індекс I_p . Для навчання сильних учнів високий рівень майстерності не завжди потрібний. Але якщо показник навченості низький, а вчитель досяг найвищих результатів, то такий учитель – справжній майстер.

Варто звернути увагу ще на одну слабку ланку в нашій проблемі. Дуже часто в атестації вчителів береться до уваги показник стажу педагогічної діяльності. Маємо на увазі те, що вища категорія не може присвоюватися вчителю з невеликим стажем роботи. Однак прямої кореляції між рівнем професійності вчителя і стажем його роботи насправді не існує. Швидше навпаки. Як стверджує І.Підласий, приріст професійності найбільше спостерігається у перші 5–8 років педагогічної діяльності, і тому правильніше було б найбільше стимулювати педагога саме в цей період його діяльності. У подальші роки діяльності підвищення професійності сповільнюється, однак набувається досвід у вигляді накопичення стереотипів діяльності та поведінки, професійних навичок і звичок. Звісно, набутий досвід допомагає педагогу в стандартних ситуаціях, але дуже гальмує розуміння і втілення нового.

Насамкінець зазначимо, що в окремих методиках визначення педагогічної кваліфікації має місце критерій самооцінки рівня професійних знань та умінь. З одного боку, це позитивно, оскільки є можливість скоригувати отримані показники на користь учителя. Однак є й негативні моменти: як бути з учителем із заниженою самооцінкою, несамокритичним і т.д. Для об'єктивності на цей параметр у загальній формулі слід виділяти у кількісному співвідношенні найменший числовий показник, щоб він суттєво не змінював загальну кваліметричну характеристику.

Висновки. Теоретичний аналіз джерельної бази дослідження дозволяє стверджувати, що педагогічна кваліметрія тісно пов'язана з атестацією та кваліфікацією. Мета останньої полягає у визначенні відповідності педагога займаній посаді. Кваліфікація слугує механізмом забезпечення атестації, дає їй необхідний інструментарій у вигляді дослідницьких засобів. Ряд питань педагогічної кваліметрії актуалізуються в професійній підготовці майбутнього вчителя. Це важливо тому, що студент через усвідомлення окремих кваліметричних характеристик може просуватися самостійно у розвитку педагогічних навичок, педагогічного мислення і бачення проблем. Усвідомлення відкриває студенту розуміння того, що в педагогічній практиці найважливіше, які параметри і характеристики його професійної діяльності будуть діагностуватися. У такий спосіб підвищується мотивація до педагогічної діяльності, що дає поштовх до виявлення та усунення прогалин у власних знаннях.

Література та джерела

1. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії / І.А.Зязюн, Г.М.Сагач. – К., 1997. – 358с
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376с
3. Кочетов Н.А. Культура педагогічеських досліджень / Н.А.Кочетов. – Минск, 1996. – 296с
4. Подласий І.П. Педагогіка. Новий курс: Учебник для студентів педвузів: В 2-х кн. / І.П.Подласий – М.: Владос, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576с
5. Симонов В.П. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя / В.П.Симонов – М., 1995. – 240с
6. Student's Guide to Mikroteaching. – Ottawa, 1978. – P.72

В статье раскрыты отдельные аспекты педагогической кваліметрии, в частности проблемы аттестации учителей, диагностики их труда и количественного определения профессионального мастерства. На основании анализа отдельных кваліметрических показателей определено их значение для студентов – будущих педагогов.

The authors of the article have considered separate aspects of pedagogic qualimetrics, in particular, the problems of attestation of pupils, diagnostics of their labour and quantitative definition of professional skills. On the bases of analysis of particular qualimetric indicators, their meaning for students – future pedagogues has been defined.